

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

CONGRES STAAT VAN HET DIER 2023

TWEDE CONGRES STAAT VAN HET DIER, 6 APRIL 2023, DE VANENBURG, PUTTEN

Doel en activiteiten van de raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de bewindspersonen van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gevraagd en op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken. De RDA bestaat op dit moment uit circa 40 leden met zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die zitting hebben op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak.

De RDA behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: over productie- en proefdieren, over hobby- en gezelschapsdieren en over gehouden en 'in het wild levende' dieren.

De Raad legt het resultaat van zijn beraadslagingen neer in een zogeheten zienswijze. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk, en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk, een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Woord vooraf

Ruim 5 jaar geleden nam de RDA het initiatief te inventariseren hoe Nederlanders denken over de relatie tussen mensen en dieren. Onder de noemer *Staat van het Dier* hebben we een publieksonderzoek laten uitvoeren en op basis van de resultaten conclusies getrokken en een aantal schurende kwesties benoemd. Dit bepaalde voor een groot deel onze agenda in de periode 2019-2023.

Het publieksonderzoek in 2018 was de nulmeting. Met regelmatige herhalingen willen we veranderingen en trends op het spoor komen. De eerste herhaling is in het najaar van 2022 uitgevoerd. Dit onderzoek geeft enerzijds een bevestiging van de trends uit de nulmeting, anderzijds een aantal opvallende uitkomsten. De 'kale' resultaten zijn gepubliceerd op onze website.

Hoe moeten we deze resultaten duiden? Een werkgroep binnen de RDA buigt zich daarover. De analyse beperkt zich niet tot interne beraadslagingen. Als Raad willen we de uitkomsten in een actuele maatschappelijke en wetenschappelijke context plaatsen. Het congres *Staat van het Dier*, dat de RDA op 6 april 2023 in Putten organiseerde, is een onderdeel van dat proces. RDA-leden presenteerden de belangrijkste uitkomsten, reflecteerden hierop en diepten een aantal onder-

werpen verder uit. Daarbij was er veel ruimte voor vragen, reacties en discussie.

Deze publicatie is een journalistieke weergave van het congres. Het geeft inzicht in de inhoud van de presentaties en discussies. De opgetekende uitspraken weerspiegelen de dynamiek van het congres, niet de standpunten van de RDA.

Wij kijken enthousiast terug op een geslaagd congres en onze dank gaat uit naar iedereen die heeft bijgedragen aan de inhoud en organisatie. We hopen dat dit verslag de aanwezigen helpt de herinnering actief te houden en dat degenen die er niet bij konden zijn alsnog een goede indruk krijgen. De nieuwe *Staat van het Dier* zal naar verwachting in de loop van het jaar voltooid zijn en we gaan deze op verschillende plaatsen presenteren. We hopen u daar (weer) te zien.

Den Haag, mei 2023

Jan Staman, voorzitter

Marc Schakenraad, secretaris-directeur

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

CONGRES
STAAT VAN HET DIER
2023

TWEEDE CONGRES STAAT VAN HET DIER, 6 APRIL 2023, DE VANENBURG, PUTTEN

DEN HAAG, MEI 2023

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

Congres Staat van het Dier 2023

Hoe denken Nederlanders over dieren? Verandert die visie in de loop van de tijd? Waar schuurt het in onze omgang met dieren? In *Staat van het Dier* verkent de RDA ontwikkelingen en trends.

De Nederlander is over het algemeen begaan met dierenwelzijn. Men vindt dat dieren een moreel recht op leven hebben en dat mensen de morele plicht hebben om goed te doen voor alle dieren. Dat bleek uit het grote publieksonderzoek dat de RDA in 2018 liet uitvoeren. Dat resulteerde in de eerste publicatie *Staat van het Dier* (2019).

Staat van het Dier liet ook zien dat de positie van het dier in onze maatschappij is veranderd. Vroeger werd het dier gezien als productiemiddel, met de mens als eigenaar en heerser. Dat beeld verschuift, richting het dier als partner. Die veranderende visie wringt soms met de praktijk. Dat is in de eerste *Staat van het Dier* vertaald in een aantal schurende kwesties. Deze bepaalden voor een groot deel de agenda van de RDA in de afgelopen vier jaar.

Het onderzoek in 2018 was een nulmeting, de intentie was om de enquête te herhalen en zo ontwikkelingen en trends te analyseren. In oktober 2022 werd de eerste vervolgenquête uitgevoerd. De *resultaten* ervan zijn inmiddels gepubliceerd op de website van de RDA.

De bevindingen werden gepresenteerd op 6 april 2023 tijdens het congres *Staat van het Dier* op landgoed De Vanenburg in Putten, mede georganiseerd vanwege het dertigjarig bestaan van de Raad. Raadsleden Gerda van Dijk en Hans van Trijp, de trekkers van *Staat van het Dier*, bespraken de belangrijkste resultaten met de deelnemers. Aanvullend waren er reflecties van filosoof en RDA-lid Marjan Slob en Esther de Snoo, hoofdredacteur van agrarisch vakblad *Nieuwe Oogst*. Vervolgens

vonden break-outsessies plaats waarin raadsleden met congresdeelnemers in gesprek gingen over zeven verschillende kwesties.

Het doel van het congres was om de resultaten van het nieuwe onderzoek te delen en te bediscussiëren en reacties te peilen. Het verslag leest u op de volgende pagina's.

Resultaten publieksonderzoek

Bevestiging trends, opvallende nieuwe accenten

Centraal in het plenaire deel van het congres staan de presentatie en duiding van de resultaten van de nieuwe *Staat van het Dier*. RDA-leden Gerda van Dijk en Hans van Trijp – hoogleraren in respectievelijk publiek leiderschap en marketing en consumentengedrag – laten zien dat de resultaten een bevestiging zijn van de trends die werden gesignaleerd in het vorige onderzoek, met een aantal interessante nieuwe accenten. ‘Mensen en dieren delen hetzelfde ecosysteem.’

In hun presentatie zoomen Van Dijk en Van Trijp in op vier thema’s: de morele opvattingen over dieren, de waardering van dierenwelzijn, de interactie tussen gehouden en wilde dieren en de rol van de overheid.

Ondergeschikt of gelijkwaardig?

De morele opvattingen betreffen onderzoeksvragen over de positie van dieren ten opzichte van de mens. Vinden we de mens superieur of zijn mens en dier gelijkwaardig? De inleiders leggen enkele vragen voor aan de zaal. Een snelle stemming laat zien dat ruwweg 45 procent van de aanwezigen het eens is met de stelling ‘mens en dier zijn gelijkwaardig’. Die score is fors hoger dan in het publieksonderzoek. “Ik heb het gevoel dat u niet representatief bent voor de Nederlandse bevolking”, reageert Van Dijk daarop. “Ik denk dat het heel belangrijk is dat we dat in ons achterhoofd houden als we hierover verder discussiëren.”

Uit de enquête komt een genuanceerder beeld naar voren. Van de ondervraagden onderschrijft 26 procent de stelling, tegen 24 procent een jaar eerder. Een relatief groot verschil met het eerste onderzoek is er bij de stelling ‘de mens staat boven het dier’. Daarmee is 36 procent het eens, dat aantal is echter significant lager dan 4 jaar geleden (40 procent, zie bijlage).

Dierenwelzijn

Het tweede thema is het belang van dierenwelzijn. Nederlanders geven de mate waarin dierenwelzijn hun aan het hart gaat een rapportcijfer van 8,4. Vier jaar geleden was dat een 8,2. Op dit punt is enige variatie tussen groepen met verschillende achtergronden. Van Trijp: “Mensen die geen vlees eten, scoren nog hoger, dat is misschien niet heel verrassend. Wat ook interessant is: mensen met een lagere opleiding scoren gemiddeld positiever dan hoog opgeleiden: 8,9 versus 8,2.” Overigens waren er geen significante verschillen tussen groepen van verschillende leeftijden; evenmin tussen stad en platteland.

Het onderzoek peilde ook hoe Nederland het niveau van dierenwelzijn inschat voor respectievelijk recreatiedieren, natuurdieren, proefdieren en productiedieren. Ook hier geen significante verschillen met vier jaar geleden. De score voor de natuur- en proefdieren is gelijk gebleven (6,8 en 5,7). Die voor recreatie- en productiedieren daalde een fractie (van 7,3 naar 7,2 en van 6,1 naar 5,9).

Vissen en insecten

Uit het onderzoek komt ook naar voren dat de groep dieren waar we ons druk om maken breder wordt. Minimaal de helft van de ondervraagden reageerde positief op de stellingen dat er meer aandacht moet komen voor het welzijn van vissen en insecten. Van Dijk vermoedt hierin een verder ontwikkeling van het denken over mens-dierrelaties: “We realiseren ons dat de relatie met dieren altijd plaatsvindt in levende systemen. We ervaren meer en meer dat we allemaal samenleven in ecosystemen, en dat het belangrijk is dat die systemen gezond blijven. En daarom hechten we ook belang aan het welzijn van vissen en insecten.”

Natuurlijk gedrag uitvoeren

De meningen over de houderij van dieren leveren hetzelfde beeld op als vier jaar geleden. 47 procent van de ondervraagden is het eens met de stelling ‘als wij varkens, koeien en kippen niet de mogelijkheden kunnen geven om hun natuurlijke gedrag uit te voeren, dan moeten we die soorten niet als productiedier willen houden’. Vier jaar geleden was dit 45 procent. Deze stellingen raken aan de essentie van het RDA-advies in de zienswijze *Dierwaardige veehouderij* (2021), stelt Van Dijk. “We weten al ongelooflijk veel over welk gedrag bijdraagt aan het welzijn en het ‘goed voelen’ van het dier. Mede op basis daarvan hebben we in de zienswijze zes principes geformuleerd. Daarmee willen we niet voorschrijven hoe het houderijsysteem eruit moet zien, maar richting geven aan de ontwikkeling van systemen waarin dieren op een dierwaardige wijze gehouden kunnen worden.”

Dierentuinen

Een vergelijkbare stelling over het houden van dierentuindieren wordt door 65 procent onderschreven. Het aandeel ondervraagden dat dierentuinen helemaal wil sluiten, is zelfs gegroeid van 16 naar 21 procent. Ook de steun voor de stelling ‘Een paard zou nooit alleen in een stal of wei mogen staan’ neemt toe: van 40 naar 46 procent.

Spanning gehouden en niet-gehouden dieren

De algehele toename van de aandacht voor dieren en dierenwelzijn levert ook spanningen op. Zeker wanneer er interactie is tussen gehouden en niet-gehouden dieren. Het publieksonderzoek laat zien dat die spanning is toegenomen rond de wolf. Nog altijd is een meerderheid het eens met de stelling dat de wolf niet weggejaagd moet worden uit Nederland. Er is echter wel een duidelijke toename (van 13 naar 20 procent) van het aandeel respondenten dat het hiermee oneens is. De stelling ‘wolven moeten in hun natuurlijk gedrag niet belemmerd worden’, verliest duidelijk aan steun. Op dit onderwerp is er een verschil tussen stad en platteland. De Randstadprovincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland zijn gemiddeld milder voor de wolf dan de provincies in het oosten, noorden en zuiden.

Van Dijk plaatst de spanning rond de wolf in het perspectief van de veranderende verhouding tussen mensen en dieren en het eerder genoemde ecosysteemdenken. “We kijken meer naar het welzijn van dieren en we zien dieren meer als een partner in hetzelfde ecosysteem. De casus van de wolf laat zien dat dit nieuwe vragen oproept, en we hebben niet zomaar een eenduidig antwoord. Het is duidelijk dat het welzijn van de wolf strijdig is met dat van schapen of andere prooidieren. Maar hoe gaan we dat afwegen? We zullen daarover verder in gesprek moeten gaan met elkaar.”

Vertrouwen overheid

Het vierde thema dat aandacht krijgt tijdens het plenaire deel van het congres, is de rol van de overheid. Doet de overheid wat nodig is om het welzijn van dieren te waarborgen? Het grootste deel van de ondervraagden antwoordt neutraal. Opvallend is dat de minderheid die de stelling ondersteunt, kleiner wordt. De ontwikkeling is het sterkst bij productiedieren: een toename van 27 naar 37 procent. “Daar ligt wel een rol voor de overheid”, zegt Hans van Trijp.

Verder vinden veel Nederlanders dat ze niet goed geïnformeerd zijn over het welzijn van dieren. Gerda van Dijk: “Aan de ene kant vragen we meer van de overheid. Tegelijkertijd hebben we ook het gevoel dat we niet goed genoeg worden geïnformeerd. Dat is een lastige. Betekent dit dat de overheid meer informatie moet geven? Of laat dit zien dat we er eigenlijk niet zo heel veel vertrouwen in hebben? Dat is ook iets wat we verder moeten onderzoeken.”

Bijzonder

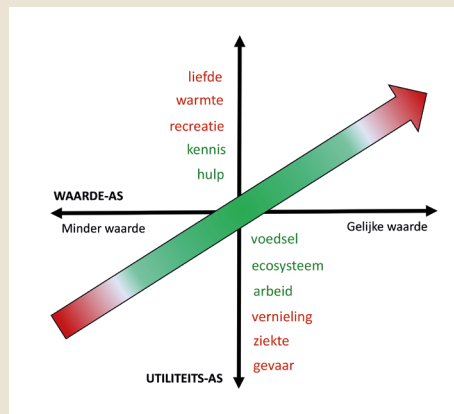
Op veel punten is de houding van de Nederlanders maar weinig

veranderd ten opzichte van 2018. Is dat bijzonder? Enerzijds niet, omdat vier jaar maar een korte periode is, zegt Van Trijp. “Maar het waren wel bijzondere jaren, met ingrijpende gebeurtenissen, zoals de covid-pandemie, een oorlog in Europa en andere crises. Je zou verwachten dat mensen meer op zichzelf gericht raken. Maar dat zien we helemaal niet gebeuren.”

“We zeggen niet: laat dat maar even rusten, want we moeten eerst onze eigen zaakjes oplossen”, zegt ook Van Dijk. “In tegendeel: de trend die vier jaar geleden is geschetst, wordt bevestigd en lijkt zich versterkt door te zetten.” Haar conclusie is dat Nederlanders de relatie met dieren lijken te zien als onderdeel van de grote complexe maatschappelijke vraagstukken van de huidige eeuw. “Ik denk dat het te maken heeft met dat we voelen en ervaren dat we met zijn allen in hetzelfde ecosysteem zitten. We kunnen dat niet zomaar beheren als we niet meer kennis hebben en niet méér doen aan de relatie met dieren. Dat leidt tot nieuwe schurende kwesties. Daar moeten we het over hebben in de komende jaren.”

Veranderende mens-dierrelatie

De eerste *Staat van het Dier* liet zien dat de mens-dierrelatie in de afgelopen decennia is veranderd ten opzichte van het verleden. Tijdens het congres illustreren Van Dijk en Van Trijp dat met een figuur met twee assen. De verticale as – de utiliteits-as – staat voor het nut voor de mensen. Dat varieert van gevaar en schade, via gebruik voor arbeid en voedsel tot warmte en liefde. De horizontale lijn staat voor de waarde van dieren ten opzichte van de mens, die verloopt van ondergeschikt naar gelijkwaardig. Waar vroeger dieren werden gezien als minderwaardig, beweegt de opvatting richting een gelijkwaardige relatie en liefde voor dieren. Die beweging van linksonder naar rechtsboven werd in het eerste onderzoek aangetoond. De resultaten van het tweede onderzoek bevestigden deze grote lijn.

Publieksonderzoek weerspiegelt kritische houding op veehouderij

Volgens het tweede publieksonderzoek is de inschatting die Nederlanders geven van het welzijn van dieren niet veel veranderd. De score voor productiedieren daalde een fractie van 6,1 naar een zuinige 5,9. In een reflectie hierop zegt hoofdredacteur Esther de Snoo van agrarisch vakblad *Nieuwe Oogst* dat dit teleurstellend is voor boeren.

“Ik denk dat het tekenend is voor de tijd waarin we leven: de samenleving kijkt met toenemende scepsis naar de sector. Dit is iets wat veehouders heel hard raakt”, zegt De Snoo. “Ze hebben helemaal niet het idee dat zij slecht omgaan met hun dieren. Er is hun juist veel aan gelegen dat hun vee gezond is en in goede welzijn verkeert.”

Het matige cijfer weerspiegelt een kritische houding vanuit de maatschappij en dat wordt in de veehouderij vaak ervaren als een bedreiging, zegt De Snoo. “Maar je kunt het ook omdraaien en zien als een kans. Het zegt ook iets over de betrokkenheid van de samenleving bij het welzijn van het productiedier. Wat je ziet, is dat burgers en consumenten in toenemende mate geïnteresseerd zijn in waar hun voedsel vandaan komt. Die betrokkenheid betekent ook dat je een goede prijs zou kunnen vragen voor je product, als bijdrage aan een diervriendelijkere houderij.”

‘MATIGE SCORE IS EEN KANS VOOR BOEREN’

Het verdienvermogen voor veehouders bepaalt de mogelijkheden, zegt de landbouwjournalist. “Het is belangrijk te realiseren dat het gemiddelde boerenbedrijf niet voor niets zo is ontstaan. Dat is gebeurd omdat we voldoende en betaalbaar voedsel willen. Als je wilt dat veehouders hun dieren houden op een wijze die meer recht doet aan de intrinsieke waarde van het dier, dan moet er ook iets worden gedaan met het verdienmodel van de boer. Het is niet zo dat de veehouder niet duurzaam wil werken. Hij moet wel de mogelijkheid krijgen vanuit de maatschappij, vanuit de keten en ook vanuit de overheid. En daarom is het heel belangrijk om goed met elkaar in gesprek te gaan, want dit is een onderwerp dat heel gemakkelijk polariseert.”

Het belang van ruimte voor meerstemmigheid

Schrijver, filosoof en RDA-lid Marjan Slob is sinds april 2023 Denker des Vaderlands. Deze eretitel wordt elke twee jaar verleend door Stichting Maand van de Filosofie. Haar motto voor deze publieke rol is: Ruim denken. Dat thema is op verschillende manieren van toepassing op het werk van de RDA, zegt ze in een beschouwing tijdens het congres.

In de eerste plaats verwijst het motto letterlijk naar ruimte. “Ik denk dat er een enorme ruimte-krapte is in Nederland. Veel van de crises die we doormaken hebben te maken met het feit dat we bij elkaar op de lip zitten. Er is competitie om ruimte en we verdringen elkaar. Ik denk dat daar heftige kwesties uit naar voren gaan komen waar we goed op moeten reflecteren. Daar ligt ook een belangrijke functie voor de Raad”, zegt Slob.

‘ALS JE IETS WILT
GEVEN, HOORT ER OOK
BIJ DAT JE IETS WILT
ONTVANGEN’

“Er is nog een aspect van ‘ruim denken’, dat mij als mens nog meer aan het hart gaat”, vervolgt ze. “Dat is dat we de uitdagingen alleen kunnen aangaan als we ook ruimte maken voor meerstemmigheid; voor ruimte waarin we verschillende stemmen laten horen en waarin we naar elkaar luisteren. Want met alleen maar hard roepen, gaan we de schurende kwesties die er zijn, en die vermoedelijk zullen groeien, niet oplossen.”

Slob stelt dat die ruimte binnen de RDA aanwezig is. “Dit is een plek waar zo’n veertig leden met totaal verschillende achtergronden en van heel uiteenlopende snit om tafel zitten om kwesties te bespreken. En dat doen ze in een sfeer waarin je

elkaar kunt horen en waarin je luistert om meer begrip voor elkaar te krijgen.”

“Binnen de Raad is er ruimte om frank en vrij te zeggen wat iemand voelt, wat iemand vindt, wat iemand denkt, wat iemand weet en ook wat iemand ervaart. Het is niet de plek om gelijk te willen krijgen, het is de plek om ervaringen en gedachten voor te leggen en ook om die te willen ontvangen. Als je iets wilt geven, hoort er ook bij dat je iets wilt ontvangen.”

Die vorm van ruimte is heel belangrijk, stelt Slob. “Wij in de Raad beslissen niks, maar we sorteren wel voor mogelijke keuzes. Het is niet aan ons om die keuzes te maken, maar wel om uit te zuiveren wat de waarden en de belangen zijn, en hoe zich dit verhoudt tot de feiten en de ervaringen van mensen.”

Break-out sessies over schurende kwesties

Waarom verandert er zo weinig aan de rechtspositie van dieren? Mogen katten en wolven hun gang gaan? Hoever kun je gaan met designer breeds? De visie op de relatie met dieren verandert en dat heeft consequenties voor de omgang met dieren. Daardoor ontstaan ook slepende kwesties, onderwerpen waar meningen over verschillen, waar mensen ambivalent over zijn of waar geen eenduidige oplossing voor is. Tijdens het congres bespreken RDA-leden en deelnemers een aantal van deze potentieel schurende kwesties in break-out-sessies.

Het doel is het uitwisselen van kennis, ideeën en standpunten. Van elk van deze sessies is een verslag gemaakt, waarvan de inhoud wordt verwerkt in de nieuwe *Staat van het Dier*, die mede de meerjarenagenda van de RDA bepaalt. Op deze pagina's een korte impressie van de besproken onderwerpen.

De aard van het beest

Mensen leven in hetzelfde ecosysteem met gehouden en wilde dieren. Dat heeft onder andere als consequentie dat het welzijn van gehouden dieren wordt beïnvloed door het welzijn van niet-gehouden dieren en andersom. Is het mogelijk een geïntegreerde welzijnsbenadering te creëren? RDA leden Marjan Slob en Jacques van Alpen en Jong RDA-lid Maite van Gerwen bespreken dit met congresdeelnemers in twee deelsessies onder de titel *De aard van het beest*.

Een van de voorbeelden die ze noemen is het natuurlijke jachtgedrag van de huiskat en de gevaar daarvan voor in het wild levende vogels. Ook besteden ze aandacht aan de wolf en de dodelijke impact op schapen. Verschillende dilemma's passeerden de revue. Is het realistisch en wenselijk om het natuurlijke

gedrag van de kat en de wolf te beperken of onmogelijk te maken? In hoeverre zijn mensen verantwoordelijk voor excessieve gevolgen? Is de wolf te gevaarlijk in een dichtbevolkt land of is de impact zo groot doordat het natuurbeleid ontoereikend is?

Alom dierwaardig?

In de zienswijze *Dierwaardige veehouderij* (2021) formuleerde de RDA zes leidende principes als uitgangspunt voor een goed welzijn van productiedieren. Zijn deze principes voor dierwaardigheid breder toepasbaar? Onder de titel *Alom dierwaardig?* gaan RDA-leden Han Swinkels en Bas Rodenburg en Jong RDA-lid Jasper Heerkens in twee sessies in gesprek met congresdeelnemers.

In de sessies komen uiteenlopende diergroepen ter sprake, waaronder vissen, vogels, natuurdieren, dieren in sport en plaagdieren. Er wordt ook gesproken over de grenzen van de toepasbaarheid van het begrip dierwaardigheid. Daarbij rijzen verschillende vragen. Is het realistisch te spreken van natuurlijk gedrag bij gehouden dieren? Kan er sprake zijn van dierwaardigheid bij het doden van dieren of in vormen van intensieve veehouderij? Ook blijkt uit de gesprekken dat er behoefte is aan meer kennis om de principes toe te passen.

Ruimen van dieren, gezond of niet?

Bij uitbraken van bepaalde besmettelijke dierziekten is het ruimen van veehouderijbedrijven een realiteit. Zeker bij ziekten die ook voor de mens gevaarlijk kunnen zijn, zoals vogelgriep (met name Hoog Pathogene Aviaire Influenza, HPAI) lijken veel mensen te accepteren dat dieren preventief worden gedood. Er is echter ook publieke verontwaardiging. In de sessie *Ruimen van dieren, gezond of niet?* gaan RDA-leden Merel Langelaar en Ynte Schukken en Jong RDA'er Dorien Eppink in op de recente ontwikkelingen rond dit thema en concentreren ze de discussie op HPAI aan de hand van enkele stellingen.

Het blijkt dat de meerderheid het verstandig vindt een bedrijf te ruimen als dat is besmet. Er komen ook duidelijke bezwaren ter sprake. Veel van de aanwezigen vinden verder dat er voor preventief ruimen andere oplossingen moeten komen. Er wordt gediscussieerd over de vraag of mensen die werken met pluimvee zich moeten laten vaccineren tegen influenza. Ook hier een groot aandeel 'voor', maar volop argumenten 'tegen'. Voorstanders vinden het een professionele verantwoordelijkheid, tegenstanders vinden het een inbreuk op vrijheid en betwijfelen de effectiviteit.

Dierproefvrij, waar blijft de transitie?

Veel mensen hebben er bezwaren tegen, toch zien we in de laatste tien jaar het proefdiergebruik niet verminderen. Is dat acceptabel en wat moet er gebeuren om wél een vermindering te bereiken? In de deelsessie *Dierproefvrij, waar blijft de transitie?* gaan RDA-leden Jan van der Valk en Bernice Bovenkerk en Jong RDA-lid Malou Vijfhuizen hierover in gesprek met congresdeelnemers.

Aan de orde komt onder meer de vraag of het gebruik van dierproeven kan worden afgeschaft. Daarover heeft niet iedereen dezelfde mening. Fundamenteel onderzoek en de ontwikkeling van medicijnen zullen voorlopig dierproeven blijven vragen. Een verbod roept ook nieuwe vragen op, zoals: kunnen we dan nog geneesmiddelen importeren die zijn ontwikkeld in landen zonder zo'n verbod?

Hoewel er steeds meer alternatieven beschikbaar zijn, daalt het proefdiergebruik nauwelijks. Dat komt doordat nieuwe onderzoeksvragen en de ontwikkeling van nieuwe (gen)technologie dierproeven nodig hebben. In de sessie wordt het belang van verminderen en verfijnen benadrukt. Daarvoor is het essentieel om alternatieven te blijven ontwikkelen en te zorgen voor een betere communicatie tussen enerzijds onderzoek en anderzijds de ontwikkeling van dierproefvrije methoden.

Sport met mens en dier, wederzijds plezier?

Dieren worden ingezet in veel verschillende vormen van sport en ontspanning. Veel mensen beleven daar plezier aan, maar de activiteiten roepen ook vragen op. Zijn ze ook leuk en gezond voor de betrokken dieren? En is het acceptabel als het welzijn van dieren wordt geschaad? De RDA heeft hierover de zienswijze *Plezier voor mens én dier* (2023) opgesteld. Het thema is ook onderwerp van de deelsessie *Sport met mens en dier, wederzijds plezier?*, met RDA-leden Ruud Tombrock en Martin Scholten en Jong RDA-lid Malou Vijfhuizen.

Zij leggen een aantal prikkelende stellingen voor. Bijvoorbeeld: de inbreuk op het welzijn van dieren in de sport is acceptabel als de sport een positief effect heeft op de mens. Of: dieren mogen intensiever ingezet worden als er prijzen zijn te win-

nen. In de discussie worden zowel de 'voors' als de 'tegens' geïnventariseerd en uitgediept. Dat levert een divers beeld op. In deze sessie blijkt dat het vaak gaat over de afweging van belangen. Is het geoorloofd om het belang van mensen te laten voorgaan? Kan gebruik voor sport en ontspanning ook positief zijn voor dieren?

Tussen dier en recht

Er lijkt in de politiek een keerpunt te zijn in het juridische denken over dieren. Ook veranderen de opvattingen over het houden van dieren en komen nieuwe ideeën over dierenrechten op. Hoe kunnen die veranderingen in de praktijk worden gebracht van het politieke systeem? In de deelsessie *Tussen dier en recht* verkennen RDA-leden Léon Ripmeester en Jeroen Candel en Jong RDA-lid Milou Peperkamp een aantal denkrichtingen. Uitgangspunt is: er is een momentum en het kán beter voor de dieren.

In deze sessie is een ruime meerderheid het oneens met de stelling 'De huidige bescherming van het dier in Nederland is precies zoals die moet zijn'. Over de noodzakelijke veranderingen lopen de ideeën uiteen. Ook wordt verschillend gedacht over de oorzaak van de stagnatie in het dierenrecht. Met welke oplossingsrichting is de positie van het dier het meest geholpen? Handhaving wordt veel genoemd, naast onder meer duidelijkere wet- en regelgeving, actievere betrokkenheid van burgers en het inzetten van burgerinitiatieven.

Wie mooi wil zien, laat pijn lijden

Het gezegde luidt: wie mooi wil zijn moet pijn lijden. Maar kunnen we toestaan dat dieren lijden voor een door mensen bedacht schoonheidsideaal? In twee sessies *Wie mooi wil zien, laat pijn lijden* nemen RDA-leden Renée Hoyneck en Gerrit Hofstra, samen met Jong RDA-lid Milou Peperkamp en Lisa Stadig de deelnemers mee in de dilemma's rond designerbreeds.

Bekend zijn honden met een korte snuit of katten met vouwoortjes. Er zijn veel meer gevallen, ook bij andere diersoorten

zoals vissen en herpeten. Als voorbeeld in deze deelsessie dient onder meer de koningspython, waarvan hobbyfokkers zo'n 7500 varianten hebben ontwikkeld. In de discussie gaat het onder meer over het fokken op bepaalde mutaties. De vraag is in hoeverre dit ongewenst is. Als dieren lijden onder ongewenste gezondheidseffecten? Of ook als het invloed heeft op het gedrag? Daarbij rijst ook de vraag of het wél geoorloofd is als er geen gezondheidsproblemen bekend zijn. Het blijkt lastig een grens te trekken. Ook al om dat er nog veel onbekend is over de welzijnseffecten van uiterlijke aanpassingen.

Verder naar de tweede Staat van het Dier

De resultaten van de publieksenquête, de discussies tijdens het congres en verdiepende gesprekken die nog zullen volgen, worden verwerkt in de nieuwe publicatie *Staat van het Dier*. Die bepaalt de agenda van de RDA in de komende jaren.

'VAN GESPREKKEN MET
VREEMDEN MOET JE
HET HEBBEN'

Onze omgang met dieren en de houding ten opzichte van dierenwelzijn zijn in de afgelopen decennia duidelijk verbeterd, zegt RDA-voorzitter Jan Staman als hij in gesprek met dagvoorzitter Margreet Reijntjes het congres opent. In zijn ervaring stonden verschillende partijen in het verleden lijnrecht tegenover elkaar. De toon en houding in de relatie tussen dierhouders en criticasters is veranderd. "De zachtmoedigheid waarmee we dieren benaderen is veel groter geworden en mensen spreken elkaar veel meer aan op ongewenst gedrag met dieren." Bij de afsluiting van het congres komt hij nog even terug op deze constatering. Hij is aangesproken op een misschien wel té rooskleurig beeld. Want ook de term polarisatie valt geregeld tijdens het congres. Staman erkent dat: "Er is ook iets van een nieuw soort vijandigheid aan het ontstaan. Dat is óók aan de hand."

De RDA heeft wat hem betreft een belangrijke functie. “Het gaat om verbinden. Dat is de laatste tijd een modewoord, maar het is wel de kern, toch? Wij moeten het hebben van het goede gesprek. De Raad bestaat uit veertig à vijftig mensen en dat zijn allemaal lastpakken. Maar op één ding spreken we elkaar altijd aan: je houdt wel je fatsoen. Dat is de sfeer, en dan blijkt het mogelijk te zijn om heikele onderwerpen op de agenda te zetten en te bespreken.”

Het doet Staman goed dat het congres een divers publiek heeft: politici, beleidsmakers, wetenschappers, docenten, studenten, dierhouders, dierenartsen en vertegenwoordigers van dierenbelangenorganisaties en meer. “Van gesprekken met vreemden moet je het hebben. Als je open staat voor elkaar, dan krijg je verrassende bijdragen en nieuwe gezichtspunten.”

Hoe nu verder? “We gaan de uitkomsten van de publieksenquête, de discussies en de gesprekken van vandaag en andere reacties analyseren en uitwerken tot de nieuwe *Staat van het Dier*. Daarin bepalen we waar we staan en wat de interessante onderwerpen zijn waarmee we een bijdrage kunnen leveren aan de positie van het dier en de relatie tussen mensen en dieren. Daarmee hebben we weer een goed onderbouwde agenda voor de komende jaren.”

Bijlage

Enkele resultaten publieksenquête *Staat van het Dier*

Het fundament van *Staat van het Dier* is een publieksenquête. In oktober 2022 werd deze voor de tweede keer uitgevoerd door onderzoeksbureau Kantar Public, in opdracht van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA).

In totaal deden er 2.082 respondenten mee. Zij vormen in aantal en achtergrond een representatieve afspiegeling van de Nederlandse bevolking. Hieronder worden enkele resultaten eruit gelicht. Een volledig *overzicht van de resultaten* is te vinden op de website van de RDA.

Moreel recht dieren

Een ruime meerderheid van de Nederlanders vindt dat alle dieren moreel recht op leven hebben (79%) en dat de mens de morele plicht heeft om goed te doen voor alle dieren (72%). Het aantal respondenten dat vindt dat mensen boven dieren staan, lijkt af te nemen (36% in 2022 versus 40% in 2018). De tabel geeft voor een aantal stellingen het percentage 'eens' of 'helemaal eens'.

	2022	2018
Dieren hebben moreel recht op leven	79%	80%
Mensen hebben morele plicht goed te doen voor alle dieren	72%	72%
Mens en dier zijn gelijkwaardig	26%	24%
De mens staat boven het dier	36%	40%

Het belang van dierenwelzijn

Net als in 2018 vindt de meerderheid van de respondenten dierenwelzijn belangrijk. In het onderzoek werd de vraag gesteld: kunt u op een schaal van 1 t/m 10 aangeven hoezeer het welzijn van dieren u aan het hart gaat? De gemiddelde score is 8,4

(in 2018 8,2). Ongeveer driekwart geeft een 8 of hoger. De tabel toont de verdeling van de cijfers in 2018 en 2022.

Met welk cijfer (1 - 10) drukken Nederlanders uit hoe belangrijk ze dierenwelzijn vinden?

	2022	2018
8 tot 10	76%	73%
6 of 7	19%	21%
4 of 5	3%	4%
1 tot 3	1%	2%

Mate van welzijn

Nederlanders schatten de mate van welzijn voor verschillende diercategorieën niet even hoog. De publieksenquête peilde dit voor recreatiedieren, natuurdieren, productiedieren en proefdieren. De tabel toont de gemiddelde waardering.

Met welk cijfer (1-10) schatten Nederlanders de mate van welzijn in?		
	2022	2018
recreatiedieren	7,2	7,3
natuurdieren	6,8	6,8
productiedieren	5,9	6,1
proefdieren	5,7	5,7

Ruimte en afleiding

Veel Nederlanders vinden dat dieren voldoende bewegingsruimte en afleiding moeten hebben in verschillende situaties. De tabellen tonen de verdeling van de reacties op twee stellingen.

Als wij varkens, koeien en kippen niet de mogelijkheden kunnen geven om hun natuurlijke gedrag uit te voeren, dan moeten we die soorten niet als productiedieren willen houden.		
	2022	2018
(helemaal) eens	47%	45%
niet eens, niet oneens	34%	38%
(helemaal) oneens	19%	17%

Dierentuinen zouden in Nederland verboden moeten worden; wilde dieren horen niet achter tralies.

	2022	2018
(helemaal) eens	21%	16%
niet eens, niet oneens	30%	33%
(helemaal) oneens	49%	51%

Overheid en informatie

Nederlanders vinden niet dat de overheid voldoende doet voor het welzijn van dieren. Ook hebben velen niet het idee dat ze goed geïnformeerd worden. De tabellen tonen de verdeling van de reacties op twee stellingen.

Nederlandse overheid doet wat nodig is om het welzijn van productiedieren te waarborgen.		
	2022	2018
(helemaal) eens	22%	34%
niet eens, niet oneens	42%	39%
(helemaal) oneens	37%	27%

Ik ben de laatste 10 jaar aanzienlijk beter geïnformeerd over het welzijn van productiedieren.		
	2022	2018
(helemaal) eens	39%	46%
niet eens, niet oneens	38%	35%
(helemaal) oneens	22%	19%

2023, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag
© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved
Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals
vastgelegd in de Creative Commons licentie Naamsvermelding
3.0 Nederland. Voor de volledige tekst van deze licentie zie
<http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Tekst:
Bert Kleiboer

Fotografie:
Paul Voorham

Opmaak en drukwerk:
Xerox/Osage, Den Haag

Raad voor Dierenaangelegenheden
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
www.rda.nl

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHENEDEN

Bij de productie van deze samenvatting is gebruik
gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship
Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat
de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is
het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.